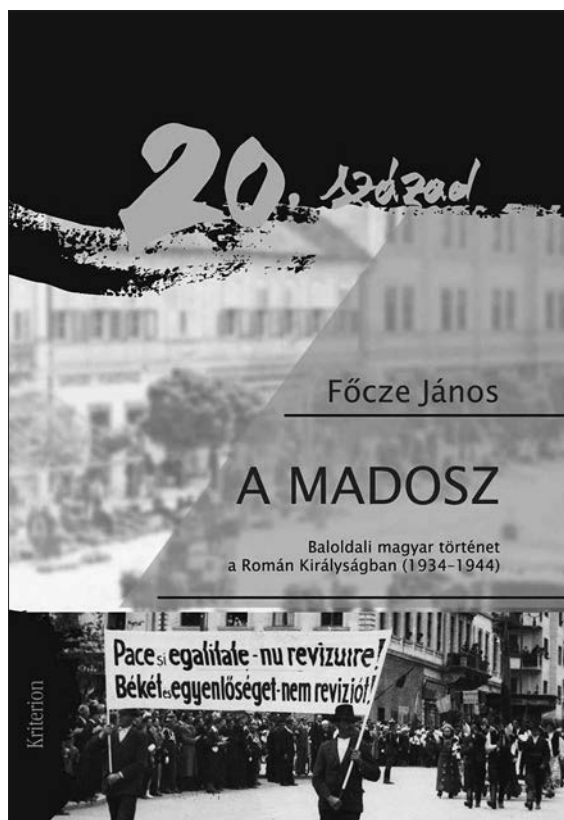

/// Antal Róbert-István

=== „Mit kíván másfél millió magyar?”

Főcze János: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944).*

Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület – Kriterion Kiadó, 2020. 336 oldal

A 20. századi romániai magyarságban létezett egy kis számú csoport, az ún. madoszosok. Az államszocialista rendszerben „hősöknek”, a rendszerváltás után jelentéktelen figuráknak számítottak. De kik is voltak ők valójában? Honnan indultak, milyen háttérrel rendelkeztek, mit gondoltak a világról? A romániai magyarság nemzetiségi és társadalmi problémáit milyen módon oldották volna meg? Ezekre a kérdésekre Főcze János történész-levéltáros 2020-ban megjelent kötetéből kielégítő választ kaphatunk.

A Magyar Dolgozók Országos Szövetségét (továbbiakban: MADOSZ) megalapító értelmiségiek, munkások és parasztok sorsa összefonódott az 1945-öt követő államszocialista rezsimmel, annak nemegyszer lokális vezetőivé, majd

kegyvesztettjeivé váltak a korábbi „harcos madoszosok”. Ebből – valamint abból a tényből, hogy az általuk vallott ideológia fölött is „eljárt az idő” – egyenesen követke-

zett, hogy a diktatúra bukása után ezek a személyek kihullottak a kollektív emlékezetből, és körülbelül egy generációnyi időnek kellett eltelnie, hogy újra beszéljenek róluk. Mindez azzal magyarázható, hogy míg a rendszerváltás előtti történetírásban csak a romániai magyarság baloldali csoportjainak történetét tárták fel (nyilván ideológiai céllal), addig a rendszerváltást követően az addig tiltott vagy elhallgatott témák (polgári liberálisok, konzervatívok, kereszténydemokraták stb.) társadalmi víziói és politikai csoportosulásai kerültek a történeti kutatások célkeresztjébe. A jelenben pedig újra elkezdődött a baloldali csoportok kutatása.

Jelen kötet Főcze János első könyve, amely a MADOSZ történetéről írt és 2019-ben megvédett doktori disszertációjának kibővített változata. Éppen ezért a kötet egy klaszszikus doktori disszertáció szerkezetét mutatja: a szerző historiográfiai és módszertani bevezetővel indít, majd általános kontextualizálással folytatja, rátér a vizsgált szervezet történetére, végül egy általánosabb kitekintéssel és az összegzéssel zárja a könyvet. A szerző tíz nagy, változó terjedelmű egységre osztotta kötetét, amelyek a kutatott tárgyhöz kapcsolódva több vagy kevesebb historiográfiai nívummal szolgálnak.

Munkája elsősorban a Román Nemzeti Levéltár Központi Történeti Levéltára (ANR ANIC), valamint a Román Nemzeti Levéltár Kolozs és Hargita megyei fiókja (SJANC, SJANH) vonatkozó iratanyagára épül, emellett hasznosította a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanács Levéltára (ACNSAS), valamint magyarországi levéltárak (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára – MNL OL, Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár – PSZL) és kéziratárakban fellelhető személyi hagyatékok iratanyagait is. Utóbbi kategóriából az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) kéziratára, a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM), a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, a kolozsvári Jakabffy Elemér Alapítvány Könyv- és Kéziratára, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára emelhető ki. Mindebből a felsorolásból is látszik, hogy a szerző forrásmerítése igen alapos volt, valószínűleg azért is, mert a MADOSZ nem hagyott hátra rendezett iratanyagot, azok különböző levéltárakban vannak szétszórva. A levéltári források mellett Főcze a romániai napi sajtót (elsősorban a Brassói Lapokat), valamint a kurrens szakirodalmat is sikerrel felhasználta.

A kötet újdonsága – a szervezettörténeti, faktológiai és kronológiai kérdések mellett (mikor, kik, hogyan hozták létre és működtették a szervezetet) – elsősorban szemléleti: Főcze a MADOSZ-t nem az 1944 őszen létrejött utód, a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) felől közelítve, hanem a két világháború közötti időszak kontextusában, az akkor keletkezett forrásokat használva vizsgálta. Éppen ezért nem esett abba a hibába, mint az MNSZ-szel foglalkozó elődei, akik a MADOSZ történetét az MNSZ históriájából visszavezetve közelítették meg. Főcze értelmezése nem fekete-fehér: a MADOSZ-t nem csupán a Kommunisták Romániai Pártjának (továbbiakban: KRP) fedőszerveként vagy annak helyi tömegszervezeteként látta – miközben talán ez az értelmezés áll legközelebb a szerző álláspontjához –, sem pedig egy kisebbségvédelmi szervezetként, hanem a különböző funkciók között lavírozó marginális csoport politikai szervezeteként mutatja be.

A bevezető fejezetben a szerző leltárt készít: ki és mit írt eddig a MADOSZ-ról. A historiográfiai áttekintés (1989 előtti és utáni történeti munkák, valamint a madoszosok személyes írásai) mellett ez a fejezet fontos emlékezetpolitikai elemzést is nyújt. Mivel a MADOSZ szereplői az 1945–1989 közötti államszocialista rendszer működtetői voltak (legalábbis annak első szakaszában), mint kompromittáltak „kiestek” a jelenkori erdélyi kollektív emlékezetből. Főcze empatikusan szemlézi Gáll Ernő (egyébként nem madoszos) filozófus idevágó írását: *„mennyiben felelősek az 1945 után jelentős közéleti szerepet vállaló romániai magyar baloldal képviselői abban, hogy a közösség nagy hagyománnyal bíró kulturális és politikai intézményeinek nagyobb részét 1989-re felszámolták”* (7.).

Ugyancsak ebben a fejezetben fekteti le a szervezet korszakolását: Főcze megkülönbözteti a nemzeti-forradalmi, a népfrontos, valamint a királyi diktatúra és a második világháború alatti illegális MADOSZ történetét. Ez a különbségtétel is historiográfiai újdonságnak számít, mivel eddigi ismereteink csak a „monolit”, egységes, kommunista befolyású MADOSZ-ról szóltak. Miután a szerző tisztázta forrásait, szakirodalmát, kutatási kérdéseit, egy általános történeti áttekintéssel vezet be bennünket a korabeli Románia politikai viszonyaiba. Ahhoz, hogy megértsük a MADOSZ-jelenséget, először is az 1918-at követő erdélyi magyar politikai önszerveződést, majd pedig a MADOSZ-szal azonos ideológiai mezőben tevékenykedő politikai pártok, a Romániai Szociáldemokrata Párt és a KRP történetét is meg kell ismernünk. Fontossága ellenére ez a fejezet talán túlságosan is hosszúra sikeredett.

A MADOSZ előzményeit és létrehozását tárgyaló fejezet talán a kötet legizgalmasabb és legértékesebb része. Itt nemcsak a felülről jövő kezdeményezést (1931-ben a Komintern elrendelte, hogy az erdélyi magyarság politikai képviselőjét ellátó párton, az Országos Magyar Párton [továbbiakban: OMP] belül szükséges egy baloldali, ellenzéki csoportot létrehozni), hanem magának a MADOSZ-nak a létrehozásához vezető utat, valamint annak eredményét: az OMP belül létrejött ellenzéki csoportosulást, az Országos Magyar Párt Ellenzékét (OMPE) is megismerhetjük. Üde színfoltja a kötetnek, hogy Főcze a fontosabb szereplőkről kiséletrajzot közölt, anélkül hogy ez a szöveg koherenciáját megtörte volna. A MADOSZ-t alapító értelmiségiek pályafutását eddig csak az 1945-öt követő karrierjük szempontjából vizsgálták meg, Főcze viszont a kor kontextusában, valamint földrajzi és társadalmi szocializációjuk felől tette meg ezt. Legfontosabb megállapítása, hogy a *„»madoszos értelmiségi« óvatosan általánosított képe így néz ki: multietnikus környezetből származik, vegyes nemzetiségű felmenőkkel rendelkezik, de magyar identitású fiatalként szocializálódik Nagy-Romániában; nemzedéki lázadás részeseként, a korábbi politikusi generációval elégedetlenül, ugyanakkor új utat keresve kezd szimpatizálni a baloldali gondolatokkal; erre hármas hatás – helyi mozgalmi emberek, marxista körök és külföldi tanulmányút – vezet, amihez az 1930-as évek Romániájának miliője, valamint a kommunizmus és a fasizmus európai harcában való állásfoglalás szükségességének érzete társul.”* (107.)

A negyedik fejezet, amely csupán egy év történéseit foglalja, a MADOSZ nemzeti-forradalmi korszakával foglalkozik. Lényegében itt az erdélyi baloldaliak kettős elnyomásának (nemzetiségi és társadalmi) tézisének ismertette, valamint azt, hogy a madoszosok ezen problémák megoldását a tömegek „forradalmasításával” kívánták megoldani. Főcze szerint a szervezet mindenkori irányvonala a személyi változások függvényében is változott: a nemzeti-forradalmi MADOSZ irányítója Mayer László volt, unokatestvére, Bányai László pedig csak később, a népfrontos MADOSZ-ban játszott szerepet. A szerző itt ismerteti a MADOSZ első sikerét, az 1934-es Gyimes-völgyi felkelés történetét is, amelyben egyébként a KRP is komoly szerepet játszott. A Gyimes-völgyi felkelők politikai programmal – azonkívül, hogy az elmaradt adók címen elkobzott személyi javaik visszaadását követelték – lényegében nem rendelkeztek. Ugyanakkor az akció mögött végig ott volt az egyik MADOSZ-küldött, Mezei Lajos, aki az akciót egy nagyobb felkeléssé próbálta kiszélesíteni. Miután erre nem volt lehetőség, álruhában elhagyta a vidéket, majd később mégis „sikeresnek” értékelte az eseményeket, mivel a gyimesi csángók politikai elszántsága továbbra is megmaradt, és az elkövetkező időszakban a gyimesi akciónál szélesebb tömegeket bevonó akció megszervezését is elképzelhetőnek tartotta. A kettős párttagság kérdése mellett a MADOSZ és a KRP összefonódására talán ez a legjobb példa. A legtöbb madoszos ugyanis egyben KRP-tag is volt, emellett a felkelést követően az egyik legismertebb kommunista ügyvéd, a később miniszter, majd államelnök, Ion Gheorghe Maurer látta el a gyimesi csángók jogi védelmét. Fontos kiemelni Főcze azon megállapítását, hogy a MADOSZ időszakos megbénulásához (tagok letartóztatása, újságok betiltása) hozzájárult a KRP-n belül uralkodó zűrzavaros helyzet, sőt a KRP-t koordináló Komintern irányváltása is (135.).

Ez utóbbihoz köthető a MADOSZ népfrontos irányba történő elmozdulása: míg 1935-ig Moszkvában a nemzetiségek forradalmasítása és az 1918 utáni imperialista államok szétdarabolása volt a jelszó, addig a Komintern VII. kongresszusán a német veszéllyel szemben felmerült a népfront gondolata. Az új irányvonalnak megfelelően a MADOSZ-nak le kellett mondania az addigi, a magyar kisebbséget forradalmi úton a „burzsoá-imperialista” Románia ellen hangoló álláspontjáról, és román politikai szövetségesek után kellett néznie. Főcze megvizsgálta a szervezet népfrontos kezdeményezéseit: szövetségkötési kísérleteit az OMP-vel, szoros kapcsolat kialakítását a Petru Groza vezette Ekésfronttal, végül pedig választási szövetség megkötését Iuliu Maniu Nemzeti Parasztpártjával. Ugyanakkor a szövetségkötéshez a MADOSZ-nak legalitásra volt szüksége: míg a nemzeti-forradalmi MADOSZ illegális alakulat volt, addig a népfrontos már a román politikai életbe betagozódott, a Nemzeti Választási Bizottság által elismert és választási jellel (egy hexagon) ellátott szervezet volt. A legális MADOSZ története tulajdonképpen az 1936 eleji engedélyezés és az 1938. februári betiltás közötti két évre tehető.

A legális működés és a népfrontos irányváltás kapcsán szót kell ejteni a MADOSZ történetének legvitatottabb kérdéséről: a szervezet revízióellenességéről is. Mind

a korban, mind pedig később terjedt az a „legenda”, hogy a MADOSZ-t valójában a román állam pénzelte. A szerző ezt igyekezte cáfolni, és sokkal inkább a belső meggyőződésükhöz társítja a madoszosok egy részének revízióellenességét: „*a MADOSZ szerint a Trianon utáni helyzetet megoldani nem revíziós háborúval, hanem a magyarság Románián belüli jogainak szélesítésével lehetne.*” (160.)

Külön egység foglalkozik a legális MADOSZ történetének utolsó évével, 1937-tel. Ekkor a brassói lakatost, Kurkó Gyárfást választották országos elnöknek – a főtitkár Bányai László maradt –, és a népfront jegyében ekkor vett részt a MADOSZ országos választásokon is, amelyen a Nemzeti Parasztpárttal szövetségben indult, ám szereplését nem övezte feltétlen siker. A Nemzeti Parasztpárt ugyanis nem érte el a kormányalakításhoz szükséges 40 százalékot, sőt a korábban kormányzó Nemzeti Liberális Párt sem, így a két nagy párt választási sikertelensége következtében kerülhetett sor a román király autokratikus fordulatára.

Két külön fejezet foglalkozik a II. Károly király nevével fémjelzett királyi diktatúra időszakával (1938–1940). Az előbbi 1939 közepéig, az utóbbi pedig a második bécsi döntésig követi az ekkor már betiltott MADOSZ működését. A királyi diktatúra bemutatása után a szerző a kommunistákkal egyre erősebben összefonódó MADOSZ-tagok túlélési stratégiáit elemzi. A MADOSZ-t megalapító értelmiségi csoportosulás továbbra is próbált alternatívát – vagyis a királyi diktatúra egypártrendszerével szemben szervezkedő baloldali vezetőségű erdélyi magyar politikai csoportot – kínálni a romániai magyarság számára –, önmagukat a „*Vásárhelyi Találkozó alapján állóknak*” nevezték. A kifejezést azért honosították meg, mert úgy gondolták, hogy ők a valódi képviselői az 1937-es népfrontos eseménynek, a Vásárhelyi Találkozónak. Ekkor ugyanis az erdélyi magyar ifjúság képviselői ideológiai különbségeik ellenére találkoztak és közös határozatot hoztak, amely lényegében a román és német nacionalizmus veszélyével szemben az erdélyi magyar kisebbség egységes fellépését írta elő. Mindezzel párhuzamosan integrálódni is próbáltak a romániai magyarság érdekképviselőit a királyi diktatúra egypártrendszerén belül ellátni hivatott Magyar Népközösségbe, azért, hogy ott pozíciókat szerezve a szervezetet saját céljaikra használhassák fel. Ezt segítette, hogy nem mondtak le a revíziós eszmék elutasításáról.

Mivel a madoszosok és ellenfelek politikai aktivitása a királyi diktatúra szorításában lecsökkent, szinte mindegyik csoport a Nemzeti Újjászületés Frontjának nevezett egypártrendszerébe integrálódott, sőt a napilapok is inkább közlemények publikálási fórumaivá alakultak, mintsem színes, öltre menő viták színterei lettek volna, ezért a szerző ezekben a fejezetekben a politikai eseménytörténet mellett eszmetörténeti elemzést is végzett. Főcze a MADOSZ és a magyarországi népi mozgalom közötti hasonlóságot, valamint a Duna menti népek egymásrautaltságának gondolatát is boncolgatta. Azt a dilemmát sem hagyta figyelmen kívül, hogy a madoszosoknak (és a velük szoros átfedésben lévő kommunistáknak) el kellett dönteniük, voltaképpen ki is a veszélyesebb ellenfél: a király és személyi diktatúrája, amellyel

szemben a szélsőjobboddallal is össze kell fogni, vagy pedig a román fasizmus sajátos, vallásos miszticizmusba öltöztetett, szélsőjobboddali csoportja, a Vasgárda? (196–197.) Főcze itt is meggyőzően mutatta be, hogy az álláspont szinte napról napra változhatott: mikor előbbi, mikor utóbbi tűnt nagyobb veszélynek. Eközben a Molotov–Ribbentrop-paktum nemcsak a román kommunistákat, de a madoszosokat is sokkolta.

A királyi diktatúra végén és a második bécsi döntés környékén azonban a madoszosok már nem irányítói – még annyira sem, mint esetleg korábban, amikor a saját sajtótermékeikkel, valamint az erdélyi magyar progresszív csoportok rokonszenvével övezve például egy-egy ügy kapcsán (például alkoholizmus és szegénység a Székelyföldön) tematizálni tudták a közbeszédet –, hanem elszenvedői az eseményeknek.

Az összegzés előtti nagy fejezetben a szerző a megosztott Erdély madoszosainak, valamint a KRP és a Kommunisták Magyarországi Pártjának (1943-tól Békepárt) bemutatását végezte el. Ez a fejezet a bevezetőhöz hasonlóan egy kissé kilóg a kötetből, ám szintén érthető a szerző szándéka: a madoszosok történetét végig kívánta követni egészen az MNSZ 1944. októberi megalapításáig. A tagok többsége kompromittálódott kommunistaként (Bányai Lászlót például 1933-ban kommunista röplapok szórásáért letartóztatták, és ezt követően az erdélyi magyar közösségen belül kommunista párttagsága nyílt titoknak számított) illegálisba kényszerült, politikai aktivitást alig fejthettek ki. A madoszosok egy másik csoportja pedig ideológiai társutasként (Balogh Edgár vagy Demeter János esete) a magyarországi antifasiszta értelmiségi csoportokban találtak magukra.

Az összegzésben Főcze felhívja a figyelmet arra, hogy a MADOSZ-t nem önmagában, hanem a Komintern irányvonala (a népfront eszméjének meghirdetése) és a helyi társadalmi és politikai problémák (a két világháború közötti Románia társadalmi és nemzetiségi viszonyai) felől vizsgálva érdemes elemezni. Szerinte a „*MADOSZ csakis úgy értékelhető, mint az akadozva működő két világháború közötti román parlamentáris rendszer egyik erdélyi magyar törpepártja*” (292.). Bár párttagkönyvek híján nem tudott pontos adatokkal szolgálni, becslése szerint legfeljebb ötezer párttagról beszélhetünk (295.). Ugyanakkor ez a meghatározás a MADOSZ szerepét is leszűkíti: a szervezet tevékenységét forradalmi mozgalomként kezdve és illegálisban befejezve aránytalan a román parlamentáris rendszer integrált törpepártjának titulálni, ugyanis a MADOSZ legális szakasza történetének csak kis részét képezte. Talán találobb definíció lett volna a MADOSZ-ra a román parlamentáris rendszer félperifériáján működő, illegális és legalitás között lavírozó szervezetként hivatkozni. Ugyanakkor a szervezet működését illető faktológiai részek mellett például a madoszos hétköznapok leírása is különösen értékes. A MADOSZ-tagok „*Szabadság!*” megszólítással köszöntötték és „*testvérnek*” nevezték egymást. A felvonulásokon ruhájukra piros rózsát tűztek zöld levéllel, az általuk szervezett népünnepélyeken – a magyar baloldali, progresszív és függetlenségi hagyományt követve például megünnepelték 1848 március 15-ét, valamint Petőfi Sándor feltételezett segesvári sírhelyén minden évben koszorúztak (170.). Az ünnepeknek egy másik csoportját a MADOSZ-közeli társa-

dalmi csoportok összejövetele jelentette: a külvárosi magyar munkások bálakat, táncesteket, énekkórusokat, sőt kirándulásokat is rendeztek (például a MADOSZ egyik kultúrfelelőse, Balogh Edgár egy ilyen esti mulatságon ismerte meg székely, földműves származású feleségét, Máthé Rebekát).

Befejezésül néhány pontosítás: Alexandru Constantin Cuza közgazdász professzor szélsőjobboldali utcai csapatai nem „zöldingesek”, hanem kékingesek voltak. Egy kissé félrevezető a kötet alcíme, ugyanis a területi megjelölés (Román Királyság) és az időintervallum (1934 és 1944 között) arra utal, hogy a szerző a második bécsi döntés utáni időszakra vonatkozóan csak a dél-erdélyi madoszosok történetét követi végig, ennek ellenére, mint láttuk, az 1940–44 közötti észak-erdélyi magyar világ kommunistáit és a madoszos értelmiségiek pályafutását is bemutatta.

Összességében Főcze munkájának nagy szerepe van a monolit Erdély-kép és a Tündérgert-hagyomány lebontásában. Ami pedig a madoszosokat illeti, utóéletük és a román államszocialista rendszer kiépítésében és működtetésében vállalt szerepük („korrumpálódásuk”) még nem jelenti azt, hogy végképp ki kell írni őket az erdélyi magyar közösség történetéből.

Kulcsszavak

=====

recenzió, Románia, határon túli magyarok

Élők és holtak. Tarasz Sevcsenko szobra
Harkivban, 1965

Fortepan /Szánthó Zoltán

= “What Does a Million and a Half Hungarians Want?” =

/// A BOOKREVIEW ON

Főcze János: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944).*

[The MADOSZ. Hungarian Left-wing Story in the Kingdom of Romania (1934–1944)]

Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület – Kriterion Kiadó, 2020. 336 p.

The book review examines the recently published book by János Főcze on the history of the Organization of Hungarian Workers in Romania (MADOSZ). His main theses are that although many members of MADOSZ were also members of the Party of Communists in Romania (KRP), this political organization cannot be regarded as a simple cover organization for the communists – as was viewed by historiography earlier. Instead, the author defines MADOSZ as a left-leaning Hungarian organization which aimed for the resolution of the social and ethnic dilemma in Romania by adopting the ideology of socialism and converting it to the Transylvanian realities. As Főcze convincingly demonstrates, MADOSZ was a marginal political group in the interwar period, its legal activity covered only two years (1936–1938), and before and after this period it was an illegal political organization. But according to Főcze, its history could be viewed as one of the adaptation mechanisms (besides the conservative or the liberal answer) to the socio-economic and political challenges which provoked the Hungarian community living in Romania.
